

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تهران

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

«مکتب امنیتی امام خمینی (ره)»

(مبادی و مبانی فرانظری و نظری امنیت در گفتمان انقلاب اسلامی)

علیرضا خسروی

استاد راهنما: دکتر ابومحمد عسگرخانی

استاد مشاور: دکتر علیرضا صدرا

رساله برای دریافت درجه دکتری

در

رشته روابط بین الملل

اردیبهشت ماه ۱۳۹۱

پسرم ...!

یکتا موعظه خدا را با دل و جان بشنو، با تمام توان بپذیر و در آن خط سیر نما:

«قُلْ إِنَّمَا أَعْظُمُ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَى وَفُرَادَى»

تقدیم به:

حضرت صدیقہ کبریٰ، فاطمۃ الزہرا (سلام اللہ علیہا)

و

سلالہ پاکش، عبد صالح

خمینی کبیر (ره)

چکیده:

«امنیت» از اموری است که هر انسانی بواسطه برخورداری از قوه تعقل ضرورت آنرا تشخیص می دهد و لذا تقریباً تمامی مکاتب در اصل ضرورت و اهمیت آن هم عقیده اند. آنچه که میان مکاتب و نظریات امنیتی مختلف تفاوت ایجاد نموده و بعضاً موجب شیفت پارادایمی و تفاوت های مبنایی می شود، در توصیف و فهم از چیستی و ماهیت «امنیت» است که موجبات تفاسیر و برداشت های مختلف می شود. در این پژوهش سعی شده است تا با مرور و بازخوانی گفتمان انقلاب اسلامی، مکتب امنیتی امام خمینی در سه سطح فرائظری، شامل: مبانی معرفت شناسی، هستی شناسی و انسان شناسی؛ سطح میانی شامل: مفروضات، اهداف و اصول و مبانی امنیتی؛ و سطح نظری، شامل: موضوع، مرجع، سطح تحلیل، رویکردها، مرزها، مزیت و مسائل امنیتی مکتب، کشف و تدوین گردد تا اولاً رقیب و یا بدیلی برای مکاتب و نظریات امنیتی موجود ارائه و ثانیاً، زمینه لازم برای طراحی دکترین امنیتی ملی جمهوری اسلامی ایران فراهم گردد. مکتب امنیتی امام خمینی، مکتبی دین بنیان، توحیدی و معطوف به عمل است که با رویکردی متعالیه و شناختی متمایز از انسان و غایات خلقت، تحولی اساسی در معنا و ماهیت امنیت ایجاد می نماید و لذا هم در مبانی و هم در جهت گیریها، سازوکارها، راهکارها، راهبردها و تجویزهای امنیتی، غیرقابل قیاس با مکاتب انسان ساخته موجود است.

تقدیر و حق ستایی

حمد و سپاس مخصوص خداوندی است که رسالت مرا در پایان دفتر عمر تحصیلاتم در مدرسه و دانشگاه، رساله ای در متن گفتمان منسوب به عبد صالح و مجاهد نستوهی مقدر نمود که با قیام خود، دین جدش را احیا و تحول متعالی در انسان را هدف همت خویش قرار داد .

به رسم ادب، بر خود فرض می دانم از همه معلمین و اساتیدی که در تمامی دوران تحصیل و بویژه در مراحل انجام رساله با اخلاص و امید، داشته ها و یافته های خود را به من آموختند قدردانی نمایم .

بی تردید بخش وسیعی از موفقیت خود در انجام این رساله را مدیون دوستانی هستم که با حمایت های معنوی، پیشنهادات، ایده ها و توصیه های خود، موانع را مرتفع و نیازمندی های انجام بهتر این پژوهش بومی را فراهم ساختند.

از پدر و مادر و نیز از همسرِ همراه و مهربانم که در این مدت با صبر و متانت و با دعاهای همیشگی _تردید در اثرگذاری آن در تمامی مراحل انجام این رساله ندارم_ یاری ام نمود؛ تقدیر و قدردانی می نمایم.

امیدوارم با هدایت و لطف بیکران الهی، پایان این نامه آغازی برای پژوهش ها و مطالعات آتی باشد.

فهرست مطالب

فصل مقدماتی: طرح پژوهش

۱۴	
۱۵	مقدمه:
۱۵	الف) مرور اجمالی بر طرح:
۱۶	ب) بیان مسأله:
۲۹	ج) سوالات پژوهش:
۲۹	بررسی ادبیات موضوع:
۳۷	هدف تحقیق:
۳۹	فرضیات پژوهش:
۳۹	روش شناسی (روش انجام پژوهش)
۳۹	الف) حدود و نقطه تمرکز پژوهش:
۳۹	ب) روش پژوهش و تحلیل داده ها:
۴۲	ج) سازماندهی پژوهش:
۴۳	د) محدودیت ها:
۴۴	ه) فهرست منابع اصلی:
۴۵	فصل اول: مروری بر مکاتب امنیتی موجود
۴۷	مکتب رئالیسم و امنیت:
۴۸	مفروضات رئالیسم:
۴۹	➤ سرشت بد انسان
۵۱	➤ دولت محوری (state_centeric):
۵۲	➤ آنارشیک بودن نظام بین الملل:
۵۲	➤ تعارض آمیز بودن نظام بین الملل
۵۲	➤ نقشی محوری قدرت

۵۴	رنالیسم انگیزشی (motivational realism):
۵۵	رنالیسم ساختاری (نئورنالیسم والتزی):
۵۶	رنالیسم تدافعی:
۵۸	مکتب لیبرالیسم و امنیت:
۵۸	مفروضات مشترک:
۵۸	➤ برداشت خوشبینانه از سرشت بشر
۶۰	➤ نفی تمایز و تفکیک میان قلمرو داخلی و بین المللی
۶۰	➤ نقش کارگزاری بشر به عنوان موجوداتی عقلانی در ایجاد تغییر
۶۰	محورهای جوهری لیبرالیسم (آرمان گرایی یا ایده آلیسم)
۶۰	اصولی محوری لیبرالیسم:
۶۱	نظریه صلح دموکراتیک:
۶۱	فراملی گرایی (transnationalism)
۶۲	تجارت
۶۲	ارتباطات
۶۲	وابستگی متقابل پیچیده جهانی
۶۳	نهادگرایان
۶۴	مارکسیسم و امنیت
۶۷	مطالعات پسااثباتگرایی و تکثر نظری (مطالعات امنیتی انتقادی)
۷۰	سازه انگاری اجتماعی و امنیت
۷۳	مکتب امنیتی کپنهاگ
۷۳	➤ مناطق
۷۴	➤ بخشی دیدن امنیت
۷۵	➤ مدل امنیتی سازی در مکتب کپنهاگ

فصل دوم: سطح نخست؛ مبانی فرانظری مکتب امنیتی امام خمینی

گفتار اول: مبانی معرفت شناسی مکتب امنیتی امام خمینی

معرفت شناسی؛ از دین زدایی تا محوریت دین

مبانی معرفت شناسی امام خمینی و موضوع امنیت

➤ دین، بنیان معرفتی مکتب امام خمینی

➤ انکار ماورای طبیعت، نتیجه ادراک ناقص

➤ تحول در معنای امور عینی

➤ جایگاه عقل و عقلانیت در مکتب امام خمینی

گفتار دوم: مبانی هستی شناسی مکتب امام خمینی و موضوع امنیت

اصل اول: رابطه خالق با هستی مانند خورشید و اشعه آن است.

اصل دوم: لا مؤثر فی الوجود الا الله

اصل سوم: هدفداری آفرینش (غایت مندی)

گفتار سوم: مبانی انسان شناسی مکتب امام خمینی و موضوع امنیت

مراتب انسانی در مکتب امام خمینی

➤ انسان نباتی

➤ انسان حیوانی

➤ انسان عقلانی (مرتبه تجرد نفسانی)

امام خمینی و سرشت انسان

➤ جهاد اکبر، راه رسیدن به امنیت ایمانی در بعد فردی

➤ جهاد اصغر

فصل سوم: امنیت در اسلام از احادیث و روایات تا اسلام شناسی متمایز امام خمینی (ره)

گفتار اول: امنیت در اسلام

۱۱۴	مقدمه
۱۱۴	امنیت در آیات و روایات:
۱۲۵	گفتار دوم: امام خمینی؛ اسلام شناسی متمایز و نگاه ویژه به امنیت
۱۲۷	➤ تفکیک ناپذیری دین از سیاست
۱۳۰	• شناخت ناصحیح از اسلام
۱۳۱	• نقش استعمار و تز جدایی دین از سیاست:
۱۳۳	شالوده مکتب امنیتی امام خمینی: قیام برای خدا
۱۳۷	قیام سید الشهداء، الگوی قیام برای خدا در مکتب امنیتی امام خمینی:
۱۴۷	فصل چهارم: حکومت و تحقق امنیت حقیقی (متغیرهای امنیت ساز در مکتب امام خمینی)
۱۴۸	مقدمه:
۱۴۹	گفتار اول: حکومت و متغیرهای امنیت ساز در مکتب امنیتی امام خمینی
۱۴۹	حکومت و نظم
۱۵۱	عدالت، پیشرفت و امنیت
۱۵۴	تربیت و امنیت
۱۵۵	➤ روحانیت اصیل، تربیت دینی و رابطه آن با امنیت
۱۵۶	➤ نهادهای آموزشی (دانشگاه)، تربیت و رابطه آن با امنیت
۱۵۹	حریت و امنیت
۱۶۳	استقلال و امنیت
۱۶۷	قدرت و امنیت
۱۶۹	➤ ایمان به خدا، جوهر قدرت معنوی
۱۷۰	➤ تجلی قدرت الهی در قدرت ملت
۱۷۱	مشارکت مردمی و امنیت
۱۷۷	وحدت و امنیت

۱۸۱	گفتار دوم: هویت و معنایابی متغیرهای امنیت ساز
۱۸۱	امام خمینی و پاسخ به کیستی
۱۸۳	امام خمینی و بازسازی هویت ملی
۱۸۴	➤ مولفه های هویت ساز و اهمیت آن
۱۸۵	➤ امام خمینی و تحول در اولویت بندی مولفه های هویت ساز
۱۸۹	➤ امام خمینی و تفکیک ناپذیری هویت دینی از هویت سیاسی
۱۹۱	هویت و رابطه آن با امنیت در مکتب امنیتی امام خمینی؛ ظهور مسائل امنیتی
۱۹۲	➤ مسائل امنیتی معطوف به مولفه های ملی هویت در مکتب امنیتی امام خمینی
۱۹۳	➤ مسائل امنیتی معطوف به مولفه اصلی هویت ساز(دین) در مکتب امنیتی امام خمینی
۱۹۳	• ملی گرایی
۱۹۴	• استحاله طلبی (روشنفکران غربزده و غربزدگی)
۱۹۵	• فرهنگ وارداتی و فساد:
۱۹۵	• انحرافات فکری، عقیدتی
۱۹۸	➤ هویت و رابطه وحدت با امنیت:
۲۰۱	➤ هویت و رابطه استقلال با امنیت:
۲۰۲	➤ هویت و رابطه تربیت با امنیت:
۲۰۴	فصل پنجم: سطح میانی مکتب امنیتی امام خمینی(مفروضات، اصول و میانی و اهداف امنیتی)
۲۰۵	گفتار اول: مفروضات مکتب امنیتی امام خمینی
۲۱۲	گفتار دوم: اهداف امنیتی مکتب امام خمینی
۲۱۲	امام خمینی و تعیین اهداف؛ زمینه های چالش زا
۲۱۶	اهداف آرمانی در مکتب امنیتی امام خمینی
۲۱۸	➤ زمینه سازی برای برقراری حکومت جهانی اسلام
۲۱۸	➤ اجرای احکام اسلام

۲۱۹	➤ برپا کردن عدل و دادگری
۲۱۹	➤ توحید ناب و شناخت خدا
۲۲۰	عوامل موثر بر تعیین اهداف در مکتب امام خمینی
۲۲۲	گفتار سوم: اصول و مبانی مکتب امنیتی امام خمینی
۲۲۲	اصل محوری نخست: تکلیف محوری
۲۲۴	اصل محوری دوم؛ حفظ و بقای حکومت
۲۳۰	اصل محوری سوم؛ اصل توانایی
۲۳۱	مطالعه موردی (اندیشه صدور انقلاب اسلامی: رویکردها، برداشت ها و واکنش های مختلف)
۲۴۲	بخش ششم: سطح سوم مکتب امنیتی امام خمینی (اجزای نظریه امنیتی)
۲۴۳	مرجع و مسئول امنیت در مکتب امنیتی امام خمینی
۲۴۶	موضوع امنیت در مکتب امنیتی امام خمینی
۲۵۳	مرزهای امنیتی مکتب امام خمینی
۲۵۵	سطح تحلیل در مکتب امنیتی امام خمینی
۲۶۰	روش های تشخیص امنیت در مکتب امام خمینی
۲۶۵	رویکردهای امنیتی مکتب امام خمینی
۲۷۰	مزیت امنیتی در مکتب امام خمینی
۲۷۳	نتیجه گیری
۲۸۵	فهرست منابع فارسی و لاتین
	<u>فهرست جدول ها</u>
۴۰	جدول ۱-۱) مقایسه روش تحقیق کیفی و کمی)
۶۵	جدول شماره ۲-۱) (شیوه های تولید تاریخی)
۷۵	جدول شماره ۲-۲) (اهداف مرجع و تهدیدات وجودی هر یک)
۷۶	جدول ۲-۳) (شاخص های موضوعات در مراحل مختلف)

۷۶	جدول ۲-۴) مراحل امنیتی سازی در مکتب کپنهاک)
۷۷	جدول ۲-۵) جدول مقایسه ای مفهوم امنیت در مطالعات امنیتی)
۱۹۷	جدول ۴-۱) هویت و بازسازی آن در نگاه امام خمینی)
	<u>فهرست شکل ها</u>
۲۸	شکل ۱-۱ اجزای به هم پیوسته مکتب امنیتی امام خمینی
۱۰۲	شکل ۲-۱: مراتب انسان در نگاه امام
۱۲۱	شکل ۳-۱: رابطه میان ترس و امنیت در مکتب امنیتی امام خمینی
۱۶۶	شکل ۴-۱: نمودار فراوانی مفاهیم وابستگی و استقلال در ترکیب های مختلف
۱۸۶	شکل ۴-۲: نمودار مقایسه ای مفاهیم هم پیوند با هویت در دو ترکیب ملی و دینی
۲۰۳	شکل ۴-۳: متغیرهای اثرگذار در تأسیس امنیت در مکتب امنیتی امام خمینی
۲۲۰	شکل ۵-۱: اهداف آرمانی در مکتب امنیتی امام خمینی

فصل مقدماتی: طرح پژوهش

مقدمه^۱:

الف) مرور اجمالی بر طرح:

پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷، تأسیس حکومت ج.ا.ا و سپس تدوین اهداف، راهبردها و در نهایت رفتارهای عملی در ابعاد داخلی و بین المللی، موجبات ظهور و بسط گفتمانی شد که بیش و پیش از همه محصول اندیشه ها و نظریات عملیاتی شده کسی است که در طول دوران مبارزات سیاسی از اوایل دهه ۴۰ شمسی و سپس در دوران رهبری ۱۰ ساله ایشان تا سال ۱۳۶۸ هجری شمسی در قالب آثار مکتوب، سخنرانی ها، اطلاعیه ها، اعلامیه ها، نامه ها و پیام های متعدد، بروز و ظهور یافته است. این مجموعه آثار، دربرگیرنده محورها و ابعاد مختلف سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، امنیتی و ... است که در فرایندها و گیر و دار حوادث، وقایع و فراز و نشیب های عجیب و حیرت آور تاریخ معاصر، ارائه می شدند و امروزه در قالب آثار متعددی چون: «صحیفه نور»، «صحیفه امام خمینی (ره)» و ... گردآوری و در دسترس نسل های فعلی و آتی قرار گرفته است.

با توجه به نقش بی بدیل امام خمینی _ به عنوان بنیانگذار نظام ج.ا.ا _ در جهت دهی به سایر موضوعات داخلی و خارجی حکومت ج.ا.ا و به عبارتی دیگر، موثرترین کارگزار سازنده گفتمان انقلاب اسلامی^۲، محقق در پی آن است تا با تمرکز بر بعد امنیتی این گفتمان و با بازخوانی و تحلیل آن، اولاً مبانی معرفت شناختی، هستی شناختی و بویژه انسان شناسی امام را با تمرکز بر موضوع امنیت استخراج، ثانیاً در ظرف این مبانی فرانظری؛ مفروضات امنیتی، اهداف امنیتی و اصول مبانی امنیتی را کشف و ثالثاً نظریه امنیتی امام خمینی که منبعث از دو سطح پیشین است را تعریف و ترسیم نماید. بنابراین هدف اصلی محقق تلاش برای ارائه و ترسیم چارچوب مکتب امنیتی امام خمینی (ره) _ که در این پژوهش به مجموعه به هم پیوسته سه سطح مذکور اطلاق می شود _ می باشد. سوال اصلی این پژوهش عبارتست از:

۱- میان ساختار و مراحل طرح تحقیق کیفی با طرح کمی تفاوت هایی وجود دارد. تقریباً تمامی تمامی طرح تحقیق های کیفی از سه بخش مقدمه، مرور ادبیات موجود و روش انجام پژوهش تشکیل می شوند. برای مطالعه بیش تر رجوع شود به: Catherine Marshall & Gretchen B. Rossman (1999), «designing qualitative research», sage publication, 3, p21-54

۲- اگرچه تقلیل گفتمان به یک فرد و برقراری پیوند میان یک گفتمان با یک شخص مرسوم نیست، اما بدلیل نقش بی بدیل امام خمینی در نضج و بسط گفتمان انقلاب اسلامی، از ترکیب گفتمان امام خمینی بصورت جایگزین و مترادف با گفتمان انقلاب اسلامی یاد می کنم. هرچند که در برخی از تعاریف ارائه شده از اندیشمندان مباحث گفتمانی، گفتمان می تواند به مجموعه سخنرانی ها و مکتوبات یک شخص نیز اطلاق شود.

مبادی و مبانی فرانظری و نظری گفتمان امنیتی امام خمینی کدامند؟ به عبارتی دیگر، مکتب امنیتی امام خمینی چیست و از چه اجزا و گزاره هایی در سطوح سه گانه (مبادی، مبانی و نظریه) برخوردار است و چگونه میان این سطوح رابطه برقرار می شود؟

اهمیت^۳ این پژوهش در این است که ترسیم و تدوین درست مکتب امنیتی امام خمینی، می تواند اولاً، به عنوان یک بدیل و یا رقیب برای سایر مکاتب امنیتی موجود_ بویژه مکاتب مدرن_ عرضه شود. ثانیاً، زمینه و مقدمه ای برای تدوین و تبیین دکترین و راهبرد امنیتی ج.ا.ا و تحلیل و پیش بینی بسیاری از رفتارهای ج.ا.ا در عرصه های مختلف در گذشته و حال باشد و ثالثاً، زمینه تئوریک و البته کاربردی را برای رهبران سیاسی، جریانات، احزاب و سایر گروه هایی که خواهان تداوم بخشی و پیروی از راه و کلام امام هستند، فراهم نماید.

مهمترین محدودیت و نقیصه این پژوهش زمان انجام آن است و از آنجا که سلیق و دیدگاه های تفسیری متعددی پیرامون اندیشه های حضرت امام از سوی گروه ها و جریانات و اشخاص مختلف صورت می گیرد، امکان بروز واکنش های مختلف به محتوای رساله از سوی این گروه ها وجود دارد. با این وجود، محقق امیدوار است تا با استعانت از خداوند کریم و با تعهدی علمی و حساسیت لازم نسبت به تأثیرات_ هرچند اجتناب ناپذیر_ ذهنی، به بررسی گفتمان انقلاب اسلامی، کشف مبادی و مبانی امنیتی آن و ارائه مکتب امنیتی امام بپردازد.

ب) بیان مسأله:

پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، سرآغاز طرح و ظهور گفتمانی شد که ریشه در دین اسلام، آیات الهی، سیره نبوی(ص) و علوی(ع) داشت؛ گفتمانی که فطرت انسان های پاک و آزاده و مستضعفین جهان را به ایجاد تغییر و تحولی در نظام سلطه گرایانه حاکم بر نظام بین الملل امیدوار ساخت. اولین تجلی و ثمره این اندیشه های نو، تأسیس حکومت جمهوری اسلامی ایران به رهبری امام خمینی بود که خود متولی و مسئول اصلی بسط و گسترش گفتمان انقلاب اسلامی نیز می شود. از همین رو حکومتی که در این کشور تشکیل می شود با ابتدای بر گفتمان انقلاب اسلامی، در ابعاد مختلف داخلی و خارجی مبدع و مجری ایده ها و الگوهایی می شود که نه با مبانی حاکم بر ساختار نظام بین الملل آن روز هماهنگی داشت و نه با آنچه که تا پیش از آن در سیاست های داخلی این کشور و در دوران حکومت رژیم های گذشته ساری و جاری بود، همخوانی داشت.

^۳ - در تحقیقات کیفی، اهمیت پژوهش نشان می دهد که: الف) پیامدهای عملی، نظری، اجتماعی و ... نتیجه پژوهش چیست؟، ب) نتیجه پژوهش مورد استفاده چه افراد و ارگان هایی قرار خواهد گرفت (به در چه کسانی می خورد) و، ج) چه مشکلاتی را رفع می کند؟

از سویی دیگر، بر کسی پوشیده نیست که بررسی گفتمان انقلاب اسلامی، ریشه های انقلاب اسلامی، رویدادهای منتج به انقلاب اسلامی و بویژه جهت گیری های سیاسی ج.ا.ا پس از پیروزی انقلاب اسلامی، بدون پرداختن به نقش بی بدیل و برجسته امام خمینی، یاران همراه و خیل عظیم مردم معتقد به او، غیرممکن است. امام خمینی به عنوان یک فیلسوف، فقیه، عارف و رهبر برجسته، تلقی اسلام محبوس در مسجد، و مسلمان مشغول در ذکر و عبادت را وا می نهد و با معرفی اسلام به عنوان دینی ذو ابعاد، ضمن تصریح بر پیوند میان دیانت و سیاست، از حوزه نظری صرف پا فراتر می گذارد و با اندیشه ای معطوف به عمل، خود به عنوان یک مجاهد مبارز پا به میدان عمل می گذارد. گرچه از لحاظ تاریخی، غالباً در توصیف و تبیین شخصیت سیاسی امام خمینی از بیانیه ها و سخنرانی های مشهور ایشان در جمع طلاب حوزه علمیه قم از سال ۱۳۴۱ به بعد سخن به میان می آید، اما اسناد و برخی گزارشات تاریخی موید روحیات مبارزه طلبی و حرکت های سیاسی ایشان از مدت ها پیش از دهه ۴۰ هجری شمسی است، بگونه ای که علاوه بر اثر انقلابی «کشف الاسرار»، تاریخی ترین سند برجای مانده از مبارزات سیاسی آیت الله خمینی به تاریخ ۱۵ اردیبهشت ۱۳۲۳ برمی گردد که ایشان طی پیامی به علما و ملت ایران صریحاً با استناد به آیات قران و سیره انبیاء، آنها را دعوت به قیام و شکستن سکوت و کنار گذاشتن منفعت طلبی های شخصی می کند.^۴ علی ایحال، این شخصیت تاریخی و تاریخ ساز قرن بیستم بویژه از آغاز نیمه دوم عمر خود با سخنرانی ها و اعلامیه های محکم و بدون ملاحظه ای که ابراز می کند خشم مقامات رژیم سابق را برمی انگیزاند و به سوژه ای آزاردهنده و پیچیده برای امنیت رژیم شاه بدل می شود. گرچه برخوردها و استراتژی های سازمان اطلاعات و امنیت رژیم گذشته (ساواک) با امام خمینی و حامیان ایشان توانسته بود برای چندین سال فوران رو به گسترش مبارزه طلبی و حرکت های مردمی را متوقف و هر از چندگاهی فرونشاند، اما بیانیه ها، اعلامیه ها و اطلاعیه های مکرر صادره از امام خمینی در دوران تبعید و نیز انتشار مصاحبه های انجام شده از سوی خبرگزاری های مشهور غربی در پاریس با امام خمینی، پیوند میان ایشان با ملت را قطع نکرد و همواره جریان اندیشه امام در باب حکومت، قیام، مبارزه و ظلم ستیزی جاری بود. علاوه بر پیام ها و بیانیه های مبارزه طلبانه، امام خمینی در طول دوران تبعید، مبانی حکومت اسلامی را با یکی از دال های محوری آن یعنی؛ ولایت فقیه و در شکل جمهوری اسلامی پایه ریزی می کند و در پی آن است تا با سرنگونی رژیم شاه، الگوهایی را که در نظر و در دوران مبارزه تبیین و تصریح می نمود در عمل به اجرا بگذارد. به هر ترتیب، از میان سایر گروه ها و نحله های فکری و مبارزاتی علیه رژیم

^۴ - اصل نسخه خطی این پیام که تاریخی ترین سند مبارزاتی امام خمینی بشمار می رود در کتابخانه وزیری یزد نگهداری می شود.

شاه اعم از جریان‌ات مذهبی، ملی، مارکسیستی، التقاطی و سایر جریان‌ات ضد رژیم شاه؛ اندیشه انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷، ده روز پس از ورود امام خمینی به کشور و در میان بهت و غافلگیری کشورهای صاحب نفوذ در ایران نظیر انگلستان و آمریکا^۵، به پیروزی می‌رسد و برهه‌ای جدید اما بسیار حائز اهمیت و پرتنش در تاریخ این کشور و جهان آغاز می‌شود. اکنون زمان آن رسیده بود تا آنچه تاکنون (پیش از پیروزی انقلاب) از سوی امام خمینی در اطلاعیه‌ها و بیانیه‌های مستمر بر آن تأکید می‌گردید، در مقام یک حاکم دینی و رهبر یک واحد سیاسی بنام ج.ا.ا در نظام بین‌الملل نیز مورد ارزیابی و محک عملی قرار می‌گرفت. دیدگاه‌ها و مواضع بسیاری از سران عرب آن روز^۶ و نیز محققین منطقه و جهان نشانگر آن بود که با استقرار دولت و ملزوماتی که حکومت بر حاکم بار می‌کند، امکان تحقق رویکردهای انقلابی به آن صورتی که از سوی امام خمینی تا پیش از انقلاب بیان می‌گردید در هر دو بعد داخلی و بین‌المللی ناممکن است و به عبارتی دیگر، جامعه‌پذیری ناشی از فشارهای ساختاری بزودی منتج به تغییرات اساسی در رویکرد عملی ج.ا.ا خواهد شد. دیری نپائید که از همان ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی، شعارهای انقلابی، نه صرفاً در حد حرف بلکه در عمل به اجرا گذاشته می‌شود. آنچه که از نظر این پژوهش حائز اهمیت است اینکه، تمامی آنچه که پیش از این گفته می‌شد، این بار به سرعت و همزمان با وقوع حوادث عجیب و غریب و بی‌سابقه مورد محک عملی قرار می‌گیرد و استنتاج شعاری بودن بیانات و اندیشه‌های امام خمینی از سوی برخی افراد، این بار در مواجهه با حوادث عینی و نیز در تدوین سیاست‌های کلان کشور در ابعاد داخلی و بین‌المللی به چالش کشانده می‌شود. از لحاظ نظری، غالباً میان یک جریان مبارزه طلب تا پیش از رسیدن به قدرت سیاسی (به عنوان یک بازیگر غیردولتی) و پس از رسیدن به قدرت (به عنوان یک واحد سیاسی)، تفاوت‌های خاصی قائل می‌شوند، بگونه‌ای که برداشت کلی بر این است که تحلیل رفتارها و پیش‌بینی اقدامات یک بازیگر غیردولتی نسبت به یک بازیگر دولتی، پیچیده‌تر و با دشواری بسیار بیشتری همراه است. برای نمونه، تجزیه و تحلیل رفتار «بین‌الملل یا انترناسیونال دوم» برای دولت‌های سرمایه‌داری سده نوزدهم بمراتب دشوارتر از زمانی بود که چنین رفتاری در قالب یک حکومت رسمی نظیر اتحاد جماهیر شوروی بروز می‌کرد (قوام، ۱۳۸۰: ۱۰) این دشواری بیش از هرچیز به

^۵ - برای مطالعه مراجعه کنید به کتاب: «غرور و سقوط»، نوشته سر آنتونی پارسونز (سفیر انگلیس در ایران در ۵ سال قبل از انقلاب)، ترجمه حسن پاشا شریفی، ص ۲۱۹ و کتاب: «مأموریت در ایران» نوشته ویلیام سولیوان (آخرین سفیر آمریکا در ایران)، ترجمه محمود شرقی، ص ۱۵۹
^۶ - یاسر عرفات در نخستین دیدار با امام خمینی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، به تاریخ ۲۸/بهمن/۱۳۵۷، به نقل از حکام خلیج در خصوص نهضت امام - چند روز پیش از پیروزی انقلاب - تصریح می‌کند: «آخرین بار در یک دیدار از کشورهای خلیج، چند روز پیش از پیروزی شما حکام خلیج می‌گفتند که اطلاعاتی که به ما رسیده این است که بختیار پیروز می‌شود؛ و امریکایی‌ها بختیار را می‌توانند نگاه دارند در مقابل ایران»

ملزومات و محاسبه گری یک بازیگر دولتی و بالعکس مشی رادیکال یک بازیگر غیردولتی ارتباط دارد.

به هر صورت، محک عملی اندیشه های امام خمینی موجب می شود تا شخص امام خمینی و اندیشه های او در ابعاد مختلف، مبدأ تحولات اساسی در داخل کشور، شکل گیری پویایی های خاص در منطقه و طرح گفتمانی جدید و رقیب در جهان شود. تأثیرگذاری این اندیشه بر ساختار و جهت گیری های کلان سیاسی و امنیتی کشور به حدی بوده است که تا به امروز که حدود ۳۲ سال از پیروزی انقلاب اسلامی ایران می گذرد، کماکان و علیرغم شکل گیری جریانات و حتی دیدگاه هایی بعضاً معارض با اندیشه های امام خمینی، ساختار و مسیر کلی حرکت جمهوری اسلامی مطابق با اندیشه ها و مواضع امام خمینی تداوم و در جریان بوده است. بی شک بخش وسیعی از اندیشه ها و مواضع بنیانگذار ج.ا.ا دارای صبغه ای امنیتی بوده که ایشان متناسب با حوادث و رویدادهای امنیتی قبل و بعد از انقلاب اسلامی و در ترسیم مسیر حرکت انقلاب و آینده نظام اسلامی بر آن تصریح و تأکید داشته اند. با این وجود، متأسفانه علیرغم چنین نقش برجسته و بی بدیلی، نه در طول حیات و نه پس از رحلت ایشان تاکنون، هیچگونه تئوری و چارچوب تئوریک در بعد امنیتی در ج.ا.ا تدوین و ارائه نشده است!

از همین رو کشف و تدوین درست این مکتب امنیتی می تواند علاوه بر اینکه تبیین کننده رفتارهای ج.ا.ا در ابعاد داخلی و خارجی باشد، به عنوان رقیبی قابل دفاع در مقابل مکاتب و تئوری های متکثر و غالباً شکست خورده مکاتب امنیتی سنتی و مدرن باشد. علی ایحال آنچه که ما از امام خمینی در اختیار داریم گفتمان امام است و لذا هرگونه کوششی برای کشف و تدوین مکتب امنیتی امام خمینی مستلزم کنکاش در گفتمان امام خمینی است و از آنجا که میان گفتمان، مکتب، پارادایم، دکترین، رهیافت و نظریه؛ روابط تنگاتنگ، علی، دو سویه و گاهاً طولی برقرار است، می توان امیدوار بود تا با بهره گیری از گفتمان امام خمینی و شناسایی مبانی امنیتی این گفتمان، چارچوب تئوریک و مکتب امنیتی ایشان را کشف نمود و به این ترتیب، هم زمینه لازم برای تدوین دکترین و راهبردهای امنیتی جمهوری اسلامی ایران را فراهم ساخت و هم به عنوان مکتبی جدید و رقیب برای جهان ناامن و انسان حیران امروز ارائه نمود.

رابطه میان گفتمان امنیتی انقلاب اسلامی با مکتب امنیتی امام خمینی^۷

^۷ - بدیهی است که ترکیب «مکتب امنیتی امام خمینی» به معنای امنیتی بودن مکتب امام خمینی نیست. محقق ضمن آشنایی با مکاتب امنیتی مرسوم در دنیا، عنوان مذکور را با اقتباس از عنوان «مکتب سیاسی امام خمینی» در کلام حضرت آیت الله خامنه ای؛ رهبر انقلاب اسلامی، اقتباس نموده است. از لحاظ کمی، عبارت «مکتب سیاسی امام»: ۳۳ بار در گفتمان رهبر انقلاب بکار رفته است که از این میان، ۲۲ مرتبه آن در سال ۸۳ در مراسم سالگرد امام و ۱ مرتبه در سال ۸۴ در همان مراسم بیان شده است.

رابطه میان گفتمان و مکتب فکری را می توان رابطه ای دو سویه در نظر گرفت، به این معنا که غالباً در ظرف یک گفتمان یا نظام معنایی خاص، مکاتب فکری شکل می گیرد و بالعکس افراد یا گروهی با باورهای مشترک (مکتب فکری) به مبانی و مفروضات پایه ای (پارادایم)؛ با گفتار، آثار، پیام ها، سخنان و رفتار خود (کنش گفتاری)، به طرح و بسط یک گفتمان جدید و نوپدید اقدام می نمایند.^۸ میان مکتب و نظریه نیز علیرغم وجود مرزهای خاکستری، پیوستگی متقابل وجود دارد. مکتب با توجه به گرایش ها و نظریه های مختلف درونی اش، نسبت به نظریه، کلی تر و عام تر است و نظریه ساحتی علمی تر دارد. نظریه از لحاظ تعمیم اصول و ترکیب، محدود و همیشه موقتی است. (گنجی، ۱۳۸۶) با این وجود، قبل از تبیین رابطه میان گفتمان امنیتی انقلاب اسلامی با مکتب امنیتی امام خمینی، به اختصار توضیحاتی پیرامون دو مفهوم «گفتمان» و «مکتب» ارائه می شود تا مقصود نویسنده از رابطه مذکور رفع ابهام شود.

گفتمان:

گفتمان، بیانگر ویژه گی ها و خصوصیات تاریخی چیزهای گفته شده و چیزهایی است که ناگفته باقی می ماند. گفتمان ها نه تنها مربوط به چیزهایی است که می تواند گفته یا در باره اش فکر شود، بلکه درباره ی این نیز هست که چه کسی، در چه زمانی و با چه آمریتی می تواند صحبت کند. گفتمان ها مجسم کننده ی معنا و ارتباط اجتماعی است؛ شکل دهنده ی ذهنیت و نیز ارتباطات اجتماعی - سیاسی (قدرت) است. گفتمان ها سازنده ی موضوعات اند و در فرآیند این سازندگی مداخله ی خود را پنهان می کنند (بهرامپور، ۱۳۷۹). گفتمان متشکل از عوامل چندگانه و یک نظام دالها است و نشان می دهد که چگونه یک متن ساخته و پرداخته می شود و به جهان اجتماعی ارزش و معنا می بخشد (Sjostedt, 2007: 237) این گفتمان است که شعور متعارف یک جامعه را شکل می دهد و تعیین می کند چه چیزی را می توان گفت و از گفتن چه چیزی باید اجتناب کرد (Qtuathail, 2000: 190-240).

گفتمان مسلط، ترجیحات و منافع را برمی سازد و مسیر پذیرش رسمی یک رفتار خاص را تعیین می نماید (Miliken, 1999: 225). رابطه میان گفتمان و بازیگر یک رابطه دوطرفه است؛ چراکه کارکرد و معنای گفتمان از طریق رویه های زبانی بازیگر ایجاد می شود (Waever, 2002) بنابراین، گفتمان را باید به معنای فرآیندهای اجتماعی و نظامهای شناختی دانست که معنا از طریق آن تولید،

^۸ - بنابراین میان تعریفی که ما از گفتمان و محتوای آن یعنی گفتمان انقلاب اسلامی در نظر داریم با آنچه که در نظریات گفتمان ارائه شده است و بعداً روش های تحلیل گفتمان نیز مبتنی بر آن تعریف بوجود آمده اند تفاوت های زیادی وجود دارد و همین امر بکارگیری روش تحلیل گفتمان را برای پژوهش حاضر - مطابق آنچه که در اندیشه های لاکلا و موف و دیگران بر آن تأکید شده است - غیرموجه می سازد.